

Els nens mal educats de la Història

Thódoris Andonópulos

(Traducció: Rubén J. Montañés)

«Κώστας Κωστής: Η επανάσταση του '21 ήταν πρωτοβουλία μιας περιθωριακής ελίτ», *LIFO* (març 2018). *Αέρηδες – Torre dels Vents* ofereix pel seu interès la traducció d'aquesta entrevista que Thódoris Andonópulos va fer per a LIFO a Kostas Kostís, autor de *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας* (*Els nens maleducats de la Història*, editat per primer cop en 2013 i reeditat en 2018). La versió original de l'entrevista es troba a http://www.lifo.gr/articles/book_articles/185561/kostas-kostis-i-epanastasi-toy-21-itan-protovoylia-mias-perithoriakis-elit.

Fotografies: LIFO.gr

Kostas Kostís (Atenes, 1957), campió de Grècia de decatlló en 1978, es va llicenciar en Ciències Polítiques a la Universitat d'Atenes en 1980 i es va doctorar en 1985 a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París. Entre 1988 i 2006 va ser professor a la Universitat d'Atenes, i des d'aleshores fins 2009 va ocupar la càtedra d'Estudis sobre la Grècia Moderna i Contemporània a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales; tornà llavors a la Universitat d'Atenes, on en l'actualitat és professor d'Història Econòmica i Social a l'Àrea de Ciències Econòmiques.

Thódoris Andonópulos pertany a l'equip de redacció de LIFO. Ha estat també curador de diversos textos i edicions.

Kostas Kostís: la revolució del 1821 va ser iniciativa d'una elit marginal

L'escriptor de *Els nens mal educats de la Història* que ha editat recentment Patakis, és a dir, de la nostra... senyoria, parla per a LIFO.gr sobre el 1821, que assenyala el naixement de la Grècia moderna, els assoliments i decepcions des d'aleshores, així com també sobre els molts i fondos talls que calen avui al país.

«Sempre sou uns nens, els grecs», havia dit segons Plató un sacerdot egipci a Soló, nens, només que... mal educats, segons alguns diplomàtics francesos que no comprenien per què Grècia, ja des del s. XIX, feia sovint tries a l'inrevés de la majoria de països europeus. El meu interlocutor ha escollit aquesta descripció com a títol per a *Els nens mal educats de la Història*, llibre editat per primer cop en 2013, i reeditat recentment per Patakis amb un capítol més, el qual es focalitza en la darrera gran crisi, però que ja el contenia a la primera

edició en anglés. La que havia estat una petita província otomana amb un passat gloriós, els habitants cristians de la qual Occident contemplava amb admiració, com si fossin els hereus heroics de l'antiga Hèl·lada (on, en gran part, es basava la cultura europea), que s'havien revoltat contra el dinasta otomà, i que tanmateix, amb actitud entre desconcertada i despectiva per motiu de les diferències en credo religiós, trajectòria històrica i tradicions, havia aconseguit —amb penes i treballs i bastants reculades però ho havia aconseguit—, quasi dos segles després, incloure's a la zona benestant del planeta, fins que una gran crisi a molts nivells, exògena i endògena alhora, l'ha ferit profundament. I són molts els fonaments deteriorats que han quedat al descobert en la construcció neogrega sencera, fent problemàtica la continuïtat de la seva marxa en temps revolts. L'autor d'aquesta obra, professor d'Història Econòmica i Social a la Universitat d'Atenes, que va ocupar anteriorment la càtedra d'Estudis sobre la Grècia Moderna i Contemporània a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) de París, ha intentat reflectir de manera senzilla i entenedora aquesta marxa històrica trencada, esquerpa, turmentadora amb moments brillants, però també moltes decepcions, així com la particular relació «d'amor i odi» que mantenim diacrònicament amb els europeus occidentals, i viceversa. Ell mateix es declara desencoratjat i «més aviat pessimista» sobre els esdeveniments, almenys en la mesura que el sistema polític sencer conserva la mateixa perspectiva, i en la mesura que s'endarrereixen canvis de major importància en sectors vitals, des de l'administració pública fins al sector productiu —en primer lloc, segons que recalca, en els continguts i el mode de funcionament de l'educació pública i del sector públic en general. A la conversa següent ens hem centrat en la recent crisi grega i internacional —la qual estima que «ha ferit» el sistema financer mundial, ha provocat la reconsideració dels models econòmics vigents i ha retornat la preeminència a la política—, però també en la Guerra d'Independència, a la qual el llibre es refereix extensament, a causa de l'aniversari del 25 de Març, una guerra que no anomena exactament revolució, per ser principalment «una iniciativa d'elits marginals».

— Què aporta de nou la reedició?

Essencialment, un capítol addicional dedicat a aquesta crisi que va començar després del 2007 i continua, dissortadament, perseguint-nos. Me'l van demanar per a l'edició anglesa del llibre (*History's Spoiled Children*, Hurst & Co.) i quan el vaig acabar, vaig decidir incloure'l també a la nova edició grega, perquè fos més actual.

— Quant a aquesta crisi, qui vam dir que n'és responsable en principi?

Nosaltres, i tant! No és que no en siguin responsables també el sistema financer mundial i la Unió Europea per la manera com la van gestionar, però la crisi grega és, en principi, producte d'un sistema polític insuficient, disfuncional i ineficaç que era —i encara és— incapaç de reformar-se per si mateix. Imagineu-vos que a la darrera reconsideració de la Constitució l'únic que va canviar van ser les regulacions de la dedicació professional dels parlamentaris...

—Tanmateix, què hauria de canviar immediatament?

El nombre dels parlamentaris, en primer lloc. Tres-cents són molts per a un país de la grandària del nostre. La llei electoral, que ha de fer-se més raonable. L'abolició de la prohibició de fundar universitats privades. Que puguin ser ministres també persones de reconegut valor, sense que sigui requisit indispensable haver estat electes, i altres coses. No vull dir que tot canviarà, com per art de màgia, si s'apliquen mesures com aquestes, però seria un inici. El més important: cal que hi hagi una promoció elemental en l'educació —perquè d'aquí parteix tot— i una recompensa proporcional a l'esforç, és a dir, regles elementals que no s'apliquen ni tan sols a l'ensenyament mitjà. El sistema vigent als centres d'educació superior pot «servir» a certs professors, pares i estudiants, tanmateix no fa —amb escasses excepcions— la feina que ha de fer, i que només així podria crear pressupòsits per a una Grècia diferent.

— S'ha difós el darrer temps una sensació —i alguns elements la reforcen, almenys estadísticament— que potser la crisi no ha acabat, tanmateix ens trobem en òrbita de sortida.

No, no crec que estiguem en un bon punt, ni que podrem estar-ho mai a llarg termini sense canvis d'importància major en una sèrie de sectors vitals, des de l'administració fins al sector productiu, i primerament en el contingut i el mode de funcionament de l'educació pública i en general del sector públic. I quant a aquesta perspectiva, dissortadament, no puc ser optimista en absolut, almenys pel que fa al futur immediat! La majoria dels nostres polítics no es troben encara, per desgràcia, en posició de percebre que la crisi ha canviat de manera espectacular Grècia i els grecs la darrera dècada, creant situacions, necessitats i prioritats diferents. D'altra banda, també són moltes les transformacions a l'escena internacional.

— Potser assenyalar el sector públic com a font de tots els mals és simplement la «solució fàcil»?

He de dir que jo també sóc funcionari públic, per tant em convé donar suport al sector públic, no desvaloritzar-lo més! Tanmateix, certes coses cal dir-les pel seu nom. L'administració de justícia, per exemple, mai no podria ser una qüestió privada, però l'ensenyament privat complementa i reforça el públic. No és possible que els centres d'educació superior funcionin avui en termes de la dècada dels 80.

— És clar. També dono per suposat que no confieu en el govern actual...

És clar que no. En Tsipras ho ha arruïnat tot. El present govern ho ha fet tan malament, que m'és difícil imaginar que el següent pugui ser pitjor. Però el problema no el té només SYRIZA, sinó el vell sistema polític del país, en bloc, una part del qual és en essència el partit en el govern, encara que proclami que l'està combatent. Si aquest sistema no s'orienta cap a les necessitats reals del país i cap a les exigències actuals, no s'hi trobaran solucions efectives.

— Considereu que seria més adequat un govern de concentració? Això ja s'ha provat en el passat i per bé que més aviat sense èxit, és un escenari que retorna.

No, no crec que els governs de concentració siguin una panacea per definició, aquests tenen les seves pròpies qüestions. Allò fonamental és trobar algun partit i algun líder que es preocupi realment per la «botiga», és a dir, pel país, i no per l'estret interès personal o partidista. Que pugui prendre decisions agosarades i dur a terme una obra seriosa. Dissortadament, tots els polítics d'aquesta mena que hi ha hagut, ràpidament són desvaloritzats i posats fora del joc polític perquè molesten l'ordre donat de les coses.

— En qualsevol cas, també atribuïu responsabilitats a la Unió Europea per la manera com va gestionar la crisi.

En efecte, la Unió Europea es va trobar en un primer moment desprevinguda i va fer bastants errors en les seves apreciacions i les seves gestions. Mai no s'havia enfrontat abans a una situació tal com la que es va configurar amb la darrera crisi mundial. El resultat, especialment als països del sud, i sobretot a Grècia, fou que es configurà un clima antieuropeu, al quan van contribuir també alguns polítics europeus populistes que van anomenar als grecs, tots plegats, malfeiners, panxacontents, etc. Avui, tanmateix, hem sortit d'aquest estadi, la Unió Europea disposa ja de vàlvules de seguretat suficients i es troba de nou en òrbita de desenvolupament. Per tant, el problema és nostre i hem d'enfrontar-nos-hi com han fet els altres països de la Unió Europea que van patir el mateix, que ja han remuntat. A més a més, en principi és responsabilitat nostra no tornar-nos a trobar en una situació tan terrible en cas d'un nou daltabaix econòmic mundial.

— S'ha difós, tanmateix, la sensació que són els banquers i les multinacionals que fan i desfan internacionalment, no els polítics i els governs.

Crec que això no se sosté, es tracta d'una exageració. De sempre hi ha hagut grans interessos econòmics que influeixen sobre governs, naturalment. Les companyies internacionals són, sens dubte, molt poderoses, moltes vegades ultrapassen els poders polítics nacionals, també hi ha el tema dels fluxos incontrolats de l'actual capital globalitzat. El sistema financer internacional, emperò, ha sortit ferit de la recent crisi. Han entrat ja certes regles, el poder polític resta en mans dels polítics que ja intenten posar-lo sota control. La pregunta bàsica és, crec, què volem, al capdavant: una economia lliure, globalitzada, sotmesa, certament, a algunes autoritats, o retornar a les economies controlades nacionals?

— Això darrer, en tot cas, ho proclama també en Donald Trump, que ja ha començat a imposar aranzels a productes importats.

El president americà ha engegat una «guerra» aranzelària que, si es generalitza, significarà el final de la globalització, sense que hi hagi cap garantia que el que vingui tot seguit serà de fet millor i més democràtic. Personalment, crec que no ho serà, i tant que no!

— Pel que fa a l'UE, és prou que evolucioni cap a una unió bancària en tant que no n'hi ha encara de política?

¿No és problemàtic que els mateixos òrgans institucionals de la UE funcionin avui com un club més aviat opac, «tancat»? La unió bancària indica que el procés d'acabament continua, res més. La unió política, ara, es retardarà prou; la qüestió és si existirà mentre nosaltres visquem. Pel que fa als òrgans institucionals de la UE, crec que difícilment podria donar una resposta en dues línies, tanmateix de bon segur que el problema és més complex que el funcionament dels seus òrgans com a «club tancat».

— Quan al vostre llibre feu referència a la Grècia de postguerra, feu esment del funcionament d'un sistema parlamentari amb principis liberals que, tanmateix, no dubta a refugiar-se en mesures intensament repressives, així com d'una part important de la població que es veu obligada a emigrar per a sobreviure. No trobeu algunes semblances amb el que succeeix els darrers anys?

Res a veure. A l'inrevés d'aleshores, avui tenim una república parlamentària, exageradament, diria! Ni tenim persecucions per motiu de pensaments polítics, ni prohibicions de partits, ni hi ha deportats a les illes, i això deixant de banda que ni ens podem imaginar com de terrorífica era la pobresa d'aquell període. No oblidem que, malgrat la crisi, Grècia continua comptant-se entre els països amb major grau de benestar del món, és a dir, el progrés des d'aleshores és immens. Després, hi ha encara una diferència qualitativa, que els anys difícils es van superar aleshores amb relativa rapidesa, l'economia va remuntar espectacularment, com també ho va fer el país. D'acord, era també diferent el medi internacional, però això no degrada l'èxit.

— Així, creieu que continuem sent els «nens maleducats» de la Història, o així ens volen veure?

Les dues coses! Recordo que en Junker deia que és impensable una UE sense Grècia, quelcom que crec que no es diria d'un altre país. Per bé o per mal, veieu, els europeus, almenys en la seva majoria, consideren la Grècia antiga un element constituent de la seva civilització i conserven una sensibilitat especial cap a ella, quelcom que certament també nosaltres, alhora, «venem» i explotem. D'altra banda, el 1821 també ho vam «comercialitzar», per això es va crear el gran corrent de filhel·lenisme que va contribuir al fet que les Grans Potències d'aleshores donessin finalment suport a la lluita. Que tot seguit s'afanyessin a treure'n profit és una altra qüestió, esperable sens dubte, perquè així funcionen sempre els poderosos —això també ho hem vist en la crisi recent. La qüestió és què hi fas tu per a assegurar tant com puguis la teva posició i resultar afavorit per la correlació de forces.

— Es diu sovint que el 1821 tampoc no s'hauria reeixit sense ajuda estrangera, que si no s'hagués esdevingut la batalla de Navarino, estava condemnat.

Això és segur. Quan Ibrahim va intervenir al Peloponnès la Revolució ja havia entrat en declivi, la meitat dels grecs estaven en guerra amb l'altra meitat, hi dominava el caos. Allò bo per a nosaltres, sens dubte, era que els otomans es trobaven també en una situació dolenta, amb el soldà Mahmut II maldant per reformar l'imperi i el seu exèrcit.

— A banda, per cert, dels europeus occidentals, que deificaven la Grècia antiga, hi havia també aquells que desvaloritzaven qualsevol cosa que hagués succeït a l'àmbit grec després de l'època clàssica.

Sí, hi havia també aquest bàndol. Per exemple, per a Duroselle la història d'Europa parteix de Carlemany, amb Roma però també la Grècia antiga, però deixant de banda Bizanci. Per tant, mentre que uns veien els grecs contemporanis com a descendents dels antics, que combatien per aixecar-se després de 400 anys d'esclavitud, uns altres els trobaven com qualsevol cosa excepte dignes d'aquells. A més a més, prou filhells que havien viatjat a Grècia tenint-ne una imatge totalment ideal, aviat es decebien per la realitat!

— ¿Se sosté que els grecs de Constantinoble i d'Àsia Menor tenien una postura més aviat negativa envers l'alçament?

No crec que això sigui vàlid. Senzillament es trobaven molt a prop dels grans centres de poder de l'imperi otomà i enmig de denses poblacions musulmanes, de manera que les seves possibilitats d'èxit eren nul·les. Qui hi tenia més prevenció era la classe dominant, els fanariotes, els grans comerciants, etc, perquè sabien que en cas de fracàs perdrien tots els seus privilegis, la riquesa i fins i tot les seves vides. Fins i tot els notables peloponnesis, que en un principi havien donat suport a la lluita, i l'havien finançada en una fase en què ells mateixos es trobaven insuportablement pressionats pel poder otomà, la major part es van desactivar després del desembarcament d'Ibrahim, en l'esperança de conservar les seves possessions si ell predominava.

— Escriviu que la Guerra de la Independència fou, de base, una iniciativa d'elits marginals.

Sí, d'una banda perquè no fou una sublevació de tot el poble, d'una altra perquè les elits dominants temien qualsevol canvi en el sistema de subordinació, al qual devien la seva posició social. Ni el «cim» ni el «fons» van fer la revolució; els fanariotes que es van alinear amb aquesta, o bé havien caigut en desgràcia i quedat desproveïts dels seus càrrecs, o havien estat exiliats (com ara Ipsilandis i Mavrokordatos). Pel que fa a la Societat d'Amics, els seus membres, més enllà d'alguns caps de forces armades i armadors de renom, eren sobretot petits i mitjans comerciants i burgesos. Ni tan sols a Koraís l'havia «emocionat»!

— **Molt s'ha parlat també sobre quina marxa tan diferent hauria seguit la Grècia ja lliure si no hagués estat assassinat tan aviat el seu primer governant, en Kapodístrias.**

Aquest assassinat va ser, sens dubte, un succés ingrat, tanmateix no estic segur en absolut que el projecte de Kapodístrias, tal com el tenia en ment, hagués tingut èxit. Més enllà dels errors de tàctica, en un país arrasat per la guerra, especejat i sense ni tan sols infraestructures elementals, molt difícilment hauria establert un poder central fort que s'imposés a totes les oligarquies locals. Aquí, això no ho van aconseguir ni els bavaresos, que hi van portar un exèrcit i que tenien molts més diners!

— **Acostumem de blasmar la turcocràcia com a font de quasi tots els mals de l'estat neogrec, des de la burocràcia fins a les relacions clientelars. És veritat, o ens cobrim els ulls?**

Aquest estereotip constitueix un altre intent de defugir les responsabilitats que tenim sobre la situació i els nostres problemes. És quelcom equivalent al «de tot tenen la culpa els estrangers». Refugiar-te en allò que va succeir fa 200 anys per a explicar els problemes d'avui és més aviat pueril i ingenu. Una societat madura no recorre al passat per a verificar certs problemes, senzillament hi posa solució.

— **Els grecs actuals, com de ciutadans europeus creieu que ens sentim?**

Respondré mitjançant la meva experiència educativa: quan vaig començar, l'any 88, a fer l'assignatura d'Història d'Europa i vaig plantejar la mateixa pregunta als estudiants, només dues o tres mans es van aixecar a l'aula. El període 2004-2005, quan vaig tornar a fer el mateix «experiment», va aixecar la mà la majoria, mentre que els anys després de la crisi van minvar de nou sensiblement. No es tracta, doncs, de quelcom estàndard, els percentatges varien, segons l'època.

— **A europeus, i en concret a francesos, pertany, segons que escriviu, l'expressió que som els nens «maleducats» de la Història. En realitat, això també va passar en l'època de la Guerra de Crimea (1856-59), quan Grècia donava suport al Tsar contra la política dels altres estats europeus.**

Certament, els francesos llavors van bloquejar amb la seva flota el Pireu durant mesos. Des d'aleshores ens trobarem sovint, com a país, fent eleccions als antípodes dels interessos europeus, però també dels nostres, que potser no s'identifiquen sempre de manera absoluta, però segurament convergeixen, per motiu de la nostra situació geopolítica. Tenim, a més a més, la tendència, o bé a sentir-nos com una mena de poble escollit però perpètua víctima de la injustícia, o bé a autocompadir-nos que diries que només aquí succeeix açò o allò...

— A quins polítics grecs concediríeu distincions per les seves contribucions?

A Trikupis, Venizelos, Konstandinos Karamanlís, però també a Kostas Simitis, malgrat les moltes objeccions sobre ell! Tots els anteriors van insistir inflexiblement en la ruta europea del país, van xocar amb interessos, es van atrevir a reformes innovadores, però tenien una percepció absoluta de l'equilibri de forces local i, més àmpliament, internacional, així com de quin era el joc al camp diplomàtic. Eren també homes cultivats, amb un coneixement excel·lent de la realitat internacional, a l'inrevés de molts adversaris polítics seus. «Equivalent» seu, en els anys del 21, Aléxandros Mavrokordatos.

— Andreas Papandreu també va fer, sens dubte, reformes importants.

Això és cert, però alhora va posar els fonaments d'un estat del balafament i fou factor bàsic del seu descarrilament.

— I tanmateix, hom el considerava un brillant economista.

És un fet, però sovint passa que «oblides» allò que sabies quan entres a la palestra política i ocupes el càrrec de ministre o de primer ministre!

— L'economia com a ciència ha rebut prou atacs els darrers anys com a excessivament teòrica, arbitrària, fins i tot «totalitària». És també pública la sensació que els indicadors econòmics i els guanys «compten» avui molt més que les persones i les seves necessitats. El vostre punt de vista?

Heus ací dos aforismes que no comparteixo; per ser exacte crec que estan equivocats. Les circumstàncies econòmiques canvien, reben influències de l'entorn i crec que avui són molt diferents en comparació amb el que eren fa deu anys, és a dir, abans de la crisi. Pel que fa als indicadors, sempre ens calen alguns mitjans per a comprendre què succeeix al voltant nostre i són precisament un d'aquests mitjans. Depèn, en conseqüència, de com s'utilitzen i quina altra cosa pren en consideració.

— De més jove, vau ser campió de Grècia de decatló (1978). Practiqueu encara aquest esport?

Els darrers temps travesso un període de peresa... Tanmateix, si hi ha quelcom que mai no m'ha faltat en la vida, ha estat de bon segur l'esport! És, d'altra banda, el millor que hom pot fer per a conservar bona forma física i mental.